

CONCEPT OF UNDERDEVELOPMENT

Tatjana Dimoska

Faculty of Tourism and Hospitality – Ohrid, N. Macedonia, tanjadimoska@yahoo.com

Slavica Dimoska

Faculty of Law – Kicevo, N. Macedonia, slavicadimoska@yahoo.com

Abstract: Growth and development are of central significance to all economies of the world. The economies of the world are classified as developed, underdeveloped or developing economies on the basis of different indicators of economic development. In this paper will be explained the concept of underdevelopment, differences between developed and underdeveloped economies as well as strategies for increasing economic development of the underdeveloped economies.

Keywords: underdevelopment, underdeveloped countries, developed countries, differences, strategies.

КОНЦЕПТ НА НЕРАЗВИЕНОСТ

Татјана Димоска

Факултет за туризам и угостителство - Охрид, Македонија, tanjadimoska@yahoo.com

Славица Димоска

Правен факултет – Кичево, slavicadimoska@yahoo.com

Резиме: Растот и развојот се од централно значење за сите економии во Светот. Економиите во Светот се класифицирани како развиени, неразвиени или економии во развој, врз основа на различни индикатори на економскиот развој. Во овој труд ќе се објасни концептот на неразвиеност, разликите помеѓу развиените и неразвиените економии, како и стратегиите за зголемување на економскиот развој на неразвиените економии.

Клучни зборови: неразвиеност, неразвиени земји, развиени земји, разлики, стратегии.

1. ВОВЕД

Растот и развојот се од централно значење за сите економии во Светот. Економиите во Светот се класифицирани како развиени, неразвиени или економии во развој, врз основа на различни индикатори за економски развој. Мошне е тешко да се сугерира заеднички прифатен критериум за класифицирање на светските економии како развиени и неразвиени. Prof. Samuelson смета дека секоја земја е неразвиена бидејќи ни една земја сѐ уште не постигнала перфекција во својот развој.

2. ПОИМ И ДЕФИНИРАЊЕ НА НЕРАЗВИЕНИТЕ ЕКОНОМИИ

Поимот неразвиеност е релативен концепт. Тој првенствено значи отсуство односно непостоење или пак недостиг на развој. Тешко е и скоро невозможно да се најдат две земји во Светот кои имаат исто ниво на економски развој. Сепак, економистите воопштено, сите земји ги класифицираат во две категории и тоа: развиени земји; и неразвиени земји односно земји во развој. Во економската литература може да се сретнат различни синоними кои се однесуваат на термините развиени и неразвиените економии. Некои од нив се следните: назадни и напредни економии; традиционални и модерни економии; сиромашни и богати економии; неразвиени земји и развиени земји; земји во развој и развиени земји; сиромашен Југ и богат Север и др. Невозможно е да се даде некоја прецизна дефиниција за неразвиените економии. Во теоријата познати се бројни дефиниции дадени од страна на различни економисти кои се обидуваат да ја дефинираат и подетално да ја објаснат оваа проблематика. Некои од тие дефиниции се наведени во следните редови.

Според Todaro¹⁸ неразвиена економија е онаа економија во која има ниско ниво на живеење, апсолутна сиромаштија, низок приход по глава на жител, ниско ниво на потрошувачка, лоши здравствени услуги, високи стапки на наталитет и морталитет и зависност од странски економии.

¹⁸ Majhi, B. D., Ohri, V. K., & Jain, T. R. *Economic Develpolment and Policy in India*. VK Global Publication Ltd. (2014)

Simon Kuznets¹⁹ ја дефинира неразвиената економија како земја која не успева да обезбеди прифатливо ниво на живеење за поголемиот дел на нејзината популација, што резултира со сиромаштија и материјално лишување.

Според Jacob Viner неразвиена земја е онаа земја која има добри потенцијални можности за користење на повеќе работна сила, капитал или расположливи природни ресурси или сè она што ја поддржува нејзината тековна популација во повисокото ниво на живеење.

Ragnar Nurkse ја дефинира неразвиената економија на следниот начин: “Неразвиени земји се оние кои споредено со напредните земји се недоволно опремени со капитал во однос на нивната популација и природни ресурси.”

Според Bernstein неразвиена земја е онаа во која аутпутот per capita е релативно низок и во која продуктивната ефикасност се зголемува многу бавно.

Bayar и Sames нагласуваат дека терминот неразвиени земји обично се однесува на земји или региони со ниво на реален приход и капитал по глава на жител кои се пониски од стандардите на Северна Америка, Западна Европа и Австралија.

Врз основа на претходнонаведените дефиниции може да се заклучи дека неразвиена економија е онаа економија која има низок реален приход по глава на жител и низок стандард на живот на нејзиното население. Таа се карактеризира со истовремено постоење на помал или поголем степен на недоволна искористеност на човечките и природните ресурси што е резултат на ниската стапка на капиталната формација и технолошката неразвиеност. Всушност, основна карактеристика на неразвиената економија е постоењето на недоволно развиен потенцијал за развој или за зголемување на реалниот приход по глава на жител.

Една економија може да се нарече неразвиена, доколку економскиот развој е можен, но не е целосен.

Значи, неразвиена економија е онаа каде:

- ✓ Реалниот приход по глава на жител и стандардот на живот се ниски во споредба со оние од развиените економии;
- ✓ Економските перформанси на економијата се ниски во споредба со напредните економии;
- ✓ Човечките и природните ресурси не се целосно искористени;
- ✓ Производната техника е конвенционална, неефикасна и општоприфатена;
- ✓ Постојат добри потенцијални можности, како и ентузијазам кај населението за раст.

3. КАРАКТЕРИСТИКИ НА НЕРАЗВИЕНИТЕ ЕКОНОМИИ

Иако сите неразвиени економии се сиромашни од финансиски аспект, сепак се разликуваат меѓу себе според културата, историската еволуција, социјалната и политичката структура, економските услови, човечките и физичките ресурси и др., така што тешко може да се најде една неразвиена економија која би ги поседувала сите репрезентативни карактеристики својствени за концептот на неразвиеност.

Сепак може да се идентификуваат некои фундаментални карактеристики кои се заеднички и својствени за сите неразвиени земји. Тоа се следните карактеристики:

- Низок приход по глава на жител

Реалниот приход по глава на жител во неразвиените земји е многу низок во споредба со развиените земји. Всушност нискиот приход по глава на жител е главна карактеристика на неразвиените земји.

- Ниска стапка на раст на приходот по глава на жител

Стапката на раст на приходот по глава на жител во неразвиените земји е многу пониска од стапката на раст на приходот по глава на жител во развиените земји.

- Економска нееднаквост

Економската нееднаквост помеѓу богатите и сиромашните луѓе е повеќе изразена во неразвиените земји отколку во развиените. Најголемиот дел од националниот приход во неразвиените земји се наоѓа во рацете на богатите кои трошат значителни средства од своето богатство за луксузна потрошувачка, при што придонесуваат сосема малку во процесот на капитална формација.

- Низок стандард на живот

Стандардот на живот во неразвиените земји е мошне низок. Најголемиот дел од населението е под стапката на исхранетост (односно е подхрането), болестите се широко распространети, стапката на писменост на населението е мошне ниска, условите за живеење се неподносливи и непристојни, стапката на морталитет на

¹⁹ ibid

новороденчињата е огромна, калориите по глава на жител се мошне ниски и се под просекот, а исто така и Индексот на човековиот развој е мошне низок.

➤ Недостиг на капитал

Неразвиените земји се карактеризираат со недостиг на капитални добра (фабрики, машини, опрема и др.). Просечната стапка на формирање на домашниот капитал во овие земји е значително пониска од просечната стапка на формирање на домашниот капитал во развиените земји. Исто така, соодносот на капиталот и работната сила во неразвиените земји е мошне низок. Како резултат на тоа, работниците во овие земји се недоволно екипирани и опремени со машинерија, што ги прави релативно непродуктивни.

➤ Заостанати (назадни) техники на производство

Неразвиените земји се карактеризираат со нападни техники на производство. Како резултат на тоа, трошоците за производство се високи, соодносот на вложениот капитал и вложената работна сила е висок, како и соодносот на вложениот капитал и аутпутот. Заради нападните техники на производство, реалните трошоци за производство се мошне високи, па затоа неразвиените земји се нарекуваат “подрачја на високи трошоци”. Наспроти нив пак, развиените земји се нарекуваат “подрачја на ниски трошоци”.

➤ Ниска продуктивност на работната сила или уназаденост на човечките ресурси

Неразвиените земји имаат ниска продуктивност на трудот, ниска ефикасност на работната сила, мало производство по глава на жител како во земјоделскиот, така и во индустрискиот сектор. Продуктивноста на трудот зависи од повеќе фактори и тоа: располагањето со капитал, ефикасноста на менаџерите, здравјето и образованието на вработените, висината на платите на вработените, преземените стимулативни мерки за зголемување на ефикасноста на вработените. Во врска со тоа, мора да се напомене дека во неразвиените земји стапката на писменост на вработените е мала, нивното здравје е слабо, платите се мошне ниски, животниот стандард е низок, постои недостиг на капитал, а социјалната и институционалната инфраструктура е неекономска. Главната причина за уназаденоста на човечките ресурси во неразвиените земји е малото инвестирање во човечките ресурси. Како резултат на тоа, човечките ресурси во неразвиените земји се нецелосно и недоволно искористени.

➤ Неразвиени природни ресурси

Една од значајните карактеристики на неразвиените земји е богатството со природни ресурси: почва, вода, шуми и минерални ресурси кои воопшто не се искористени или се сосема малку искористени. Доколку овие земји целосно и правилно ги искористат своите природни ресурси, неизбежен е нивниот економски развој.

➤ Демографски карактеристики или висока стапка на раст на населението и зависност

Главните демографски карактеристики на неразвиените земји се: висока стапка на раст на населението, низок квалитет на живот на населението и голема застапеност на категоријата на луѓе кои се зависни од категоријата работоспособно население. Стапката на раст на населението во неразвиените земји е мошне висока, а како резултат на сè поголемото подобрување на здравствените услуги и намалување на епидемиите, стапката на смртност на населението во овие земји постепено опаѓа. Поради високата стапка на раст на населението, во неразвиените земји доминира категоријата на население на возраст 0 - 15 години односно децата и адолесцентите. Исто така, во овие земји е висок процентот на луѓе на возраст со над 65 години. Овие две категории на луѓе се непродуктивни и финансиски зависни од категоријата на работоспособно население.

➤ Невработеност и подвработеност

Невработеноста претставува хроничен проблем во неразвиените земји. Покрај видливата невработеност, во овие земји е присутна и прикриената невработеност, која посебно е карактеристична за руралните подрачја. Прикриената невработеност особено е присутна во земјоделскиот сектор каде за извршување на одредена активност се ангажираат повеќе луѓе отколку што навистина е потребно, па така доколку нивниот број се намали, тоа воопшто нема негативно да се одрази во процесот на извршување на таа активност. Покрај прикриената невработеност, во неразвиените земји исто така е присутна и секторската невработеност.

➤ Зависност од земјоделството

Во најголемиот број на неразвиени земји доминира земјоделството кое обезбедува вработување за огромен дел од населението. Учеството на земјоделскиот сектор во бруто националниот производ на овие земји е мошне високо. Сепак, земјоделството во неразвиените земји е мошне наивно поради бројни технолошки и институционални фактори, а продуктивноста во овој сектор е мошне ниска.

➤ Нападна индустриска структура

Индустриската структура во неразвиените земји е мошне слаба. Може да се рече дека во неразвиените земји не постојат базични предуслови за индустриска структура. Присутни се сосема мал број на индустрии, тешката индустрија е занемарлива, а застапени се само индустриите кои произведуваат добра за широка

потрошувачка. Најчесто тоа се индустрини од мал обем кои произведуваат добра со застарена техника. Учеството на индустријата во националниот производ на неразвиените земји е мошне ниско.

➤ **Заостанатост на терцијарниот сектор и на инфраструктурата**

Заостанатоста на терцијарниот сектор (трговија, банкарство, осигурителни услуги и др.) и на инфраструктурата (транспорт, водоснабдување, енергија и др.) е една од значајните обележја на неразвиените економии. Причини за тоа се малиот пазар, производството за сопствени потреби, размената на производи и др. Всушност, учеството на терцијарниот сектор во вработеноста и во националниот приход на неразвиените земји е сразмерно далеку помало за разлика од развиените земји.

➤ **Неповолна институционална структура или неекономски карактеристики**

Институционалната, социјалната и политичката структура на неразвиените земји е неповолна за нивниот економски развој. Оваа структура ги има следните карактеристики: неекономска култура, извор на социјален статус, владеење на обичаите и традицијата, политичка корупција.

➤ **Карактеристики во однос на надворешната трговија**

Неразвиените земји имаат неколку значајни карактеристики кога станува збор за нивната надворешна трговија. Тоа се следните:

- неразвиените земји главно извезуваат примарни производи, а увезуваат готови производи (особено добра за широка потрошувачка);
- најголемиот број на неразвиените земји зависат од извозот само на една или две стоки;
- вредноста на земјоделските производи е далеку пониска од вредноста на готовите индустриски производи, па според тоа слободно може да се каже дека условите на размена се обично неповолни за неразвиените земји;
- учеството на неразвиените земји во светската трговија се намалува со тек на време.

➤ **Надворешна задолженост**

Надворешната задолженост на неразвиените земји е голема затоа што тие позајмуваат и се задолжуваат од странски земји. Причината за тоа лежи во фактот што нивниот извозен капацитет е мал, а потребите од увоз се значително поголеми. Долгот кон странство се зголемува кога се зголемува увозот или кога се намалува извозот.

➤ **Маѓепсан круг на сиромаштија**

Неразвиената економија има низок реален приход по глава на жител. Како резултат на тоа, од една страна можноста на луѓето да заштедат е мала, а од друга страна нивната побарувачка на добра е исто така мала. Како резултат на ниската заштеда, сумата за инвестиции е мала, а поради малата побарувачка постои мала заинтересираност и мотивираност за инвестирање во физички и човечки капитал. Тоа резултира со ниска продуктивност на работната сила. Како резултат пак на ниската продуктивност на работната сила, приходот по глава на жител е низок. Тоа е всушност маѓепсан круг на сиромаштија.

4. РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ РАЗВИЕНИТЕ И НЕРАЗВИЕНИТЕ ЕКОНОМИИ

Разликите помеѓу развиените и неразвиените економии најдобро може да се видат од Табела 1.

Табела 1

Разлики	Развиени економии	Неразвиени економии
<i>Приход по глава на жител</i>	Висок	Низок
<i>Стандард на живот</i>	Висок	Низок
<i>Економски нееднаквости</i>	Мали	Со големи размери
<i>Рацио на капитал и аутпут</i>	Стапката на формирање на капитал е висока. Капитал – аутпут ратиото е ниско	Стапката на формирање на капитал е ниска. Капитал-аутпут ратиото е високо.
<i>Земјоделство</i>	Земјоделството е развиено и напредно, а зависноста од земјоделството е многу мала (2%-5%)	Земјоделството е назадно и неразвиено, а зависноста од земјоделството е многу голема (70%-80%)
<i>Стапка на развој</i>	Висока	Ниска
<i>Природни ресурси</i>	Целосно искористени	Не се целосно искористени
<i>Надворешна трговија и задолженост</i>	Поволни услови за трговија (се извезуваат готови производи, а се увезуваат сировини или	Неповолни услови за трговија (се увезуваат готови производи, а се извезуваат сировини или

	земјоделски производи) и мала надворешна задолженост.	земјоделски производи) и огромна надворешна задолженост.
<i>Индустија</i>	Развиена	Неразвиена и назадна
<i>Маѓепсан круг на сиромаштија</i>	Не постои	Постои
<i>Стапка на раст на населението</i>	Ниска стапка на раст на населението и мала популација.	Висока стапка на раст на населението и голема популација.
<i>Човечки капитал</i>	Голем и високо развиен човечки капитал (образована и високообучена работна сила, висока писменост, добро здравје)	Мала формација на човечки капитал (неквалификувана работна сила, низок степен на образование, ниска ефикасност, лошо здравје).
<i>Невработеност</i>	Мала невработеност (фрикциона и структурна). Нема прикриена невработеност.	Голема невработеност. Прикриената невработеност е широко распространета.
<i>Техника на производство</i>	Развиена и напредна (високи можности за истражување и иновации)	Назадна (мали можности за истражување и иновации)
<i>Културна средина</i>	Материјалистичка, со модерни ставови на населението.	Спиритуалистичка, со традиционални ставови на населението.

5. СТРАТЕГИИ ЗА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ НА НЕРАЗВИЕНИТЕ ЕКОНОМИИ

Најзначајни стратегии со помош на кои може да се стимулира економскиот развој во неразвиените економии се следните:

- подобрени макроекономски услови и макроекономска стабилност - креирање на стабилна економска клима на ниска инфлација и позитивен економски раст. Макроекономската стабилност вклучува заложба за ниска инфлација, која создава позитивна бизнис клима бидејќи странските инвеститори имаат поголема доверба да инвестираат во конкретната земја. Ниската инфлација може да се постигне со ефективна монетарна политика и дисциплинирана фискална политика (избегнување на големи буџетски дефицити);
- политики на создавање на слободен пазар на страната на понудата (дерегулација, приватизација, пониски даноци, помала регулатива со цел стимулирање на инвестициите од приватниот сектор и создавање на поволна клима за развивање на бизнисот). Ова им дава стимулативен мотив на претпријатијата да ги намалат трошоците и да се стремат кон поголема ефикасност;
- развој на критична инфраструктура во земјата - експанзивна електрична мрежа, патишта, железници и комуникации. Овие системи овозможуваат поефикасно производство и транспорт на стоки односно зголемено економско производство.;
- креирање и развој на човечки капитал - инвестиции во образование и здравство со цел да се зголеми степенот на образование на населението и да се создаде квалификувана обучена, но и здрава работна сила;
- преземање на мерки за намалување на наталитетот во најсиромашните земји – со намалување на бројот на население во најсиромашните земји ќе се зголеми БДП по глава на жител, што ќе резултира со повисок стандард на живеење на населението;
- борба против корупцијата;
- ефективна даночна структура и наплата на данок - ако владата на една земја не е во можност да собере доволно даноци, тогаш нема да има доволно средства за потребното инвестирање во јавниот сектор;
- диверзификација во процесот на производство - производството на примарни производи во неразвиените земји го ограничува нивниот развој. Затоа, со цел да се стимулира економскиот развој во овие земји, неопходна е диверзификација во процесот на производство на готови производи;
- развој базиран на извозот односно државни мерки за стимулирање на извозот. Како најуспешни практики во овој аспект, во литературата може да се сретнат следните:
 - комбинирање на краткорочни и долгорочни политики за стимулирање на извозот;

-
- подобрување на соработката меѓу економските актери - освен традиционалните инструменти на политиката, растот на извозот би можел да биде фаворизиран со подобрување на соработката меѓу извозниците и меѓу владата и деловните субјекти. (намалување на тарифните бариери и промовирање на слободна трговија како начин за подобрување на економскиот развој);
 - поедноставување на законската регулатива - владата на неразвиената земја треба да ја поедностави регулативата поврзана со извозот бидејќи долгите бирократски процедури негативно влијаат врз извозниците. Во исто време, владите треба да го подобрат собирањето и ширењето на информациите за странските пазари и барањата за извоз. Активностите во оваа категорија, исто така, треба да ги земат предвид стандардите за производи и другите технички услови кои се наметнуваат за извоз на пазарите во развиените земји;
 - зголемување на достапноста на кредити - достапноста на кредити е од клучно значење за извозниците. Ова е одлучувачко за малите и средните претпријатија (МСП), за кои кредитните ограничувања се пообврзувачки отколку за големите претпријатија. Бидејќи малите и средните претпријатија го сочинуваат поголемиот број од претпријатијата во неразвиените земји, подобрувањата во овој домен се неопходни за да го поддржат растот на извозот;
 - привлекување на странски директни инвестиции.

6. ЗАКЛУЧОК

Поимот неразвиеност е релативен концепт. Тој првенствено значи отсуство односно непостоење или пак недостиг на развој. Економиите во Светот се класифицирани како развиени, неразвиени или економии во развој, врз основа на различни индикатори за економски развој. Мошне е тешко да се сугерира заеднички прифатен критериум за класифицирање на светските економии како развиени и неразвиени. Сепак може да се идентификуваат некои фундаментални карактеристики кои се заеднички и својствени за сите неразвиени земји: низок приход по глава на жител, ниска стапка на раст на приходот, низок стандард на живот, недостиг на капитал, висока стапка на раст на населението, зависност од земјоделството, голема невработеност, надворешна задолженост, назадна индустриска структура, назадни техники на производство, голема економска нееднаквост, ниска продуктивност на трудот, неразвиени природни ресурси, магичен круг на сиромаштија. Со цел да се отстранат сите овие недостатоци и да се стимулира побрз и поголем економски развој на неразвиените земји, мора да се преземат значајни стратегии за економски развој од страна на државните власти.

ЛИТЕРАТУРА

- Bagchi, A. K. (1999). *The Political Economy of Underdevelopment*. Cambridge University Press.
- Cole, J. (2011). *Development and Underdevelopment: A Profile of the Third World*. Routledge.
- Labini, P. S. (2004). *Underdevelopment: A Strategy for Reform*. Cambridge University Press. Majhi, B. D., Ohri. V. K., & Jain, T. R. (2014). *Economic Development and Policy in India*. VK Global Publication Ltd.
- Rodney, W. (2018). *How Europe Underdeveloped Africa*. Verso
- Taylor, J. E., & Lybbert, T. J., (2016). *Essentials of Development Economics*, Second Edition. University of California Press.